

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

**Het moet er democratisch uitzien, maar wij moeten alles onder controle hebben
[Bespreking van: L. van de Grift (2011) Securing the communist state: the
reconstruction of coercive institutions in the Soviet zone of Germany and Romania,
1944-1948]**

de Jong, B.M.

Published in:
Tijdschrift voor Geschiedenis

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Jong, B. (2013). Het moet er democratisch uitzien, maar wij moeten alles onder controle hebben [Bespreking van: L. van de Grift (2011) Securing the communist state: the reconstruction of coercive institutions in the Soviet zone of Germany and Romania, 1944-1948]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 126(3), 437-438.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Na de nederlaag van nazi-Duitsland in 1945 diende in elk van de staten van Midden- en Oost-Europa die door het Rode Leger waren bezet een politieapparaat te worden opgebouwd dat de nieuwe orde moest garanderen. *Securing the communist state* onderzoekt de vestiging van een dergelijk apparaat in de Sovjetbezettingszone in Duitsland en in Roemenië. Liesbeth van de Grift, verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen, werpt onder meer de belangrijke vraag op of de breuk met het oude regime op het punt van de ‘coercive institutions’ in de Sovjetbezettingszone en Roemenië wel zo totaal was als menigeen in het Westen geloofde en de communisten zelf vaak suggereerden. Zij heeft daartoe uitvoerig onderzoek gedaan in de archieven van de voormalige DDR en Roemenië, vooral in bestanden die betrekking hadden op de in de titel genoemde ‘coercive institutions’: de politie en de staatsveiligheidsdienst. De auteur gaat zeer gedetailleerd in op de opbouw van het nieuwe politieapparaat in beide landen en op de talrijke reorganisaties die daarmee gepaard gingen.

Tussen de Sovjetbezettingszone en Roemenië bestonden belangrijke verschillen. Duitsland was bijvoorbeeld een hoogontwikkelde industriële mogendheid met van oudsher een sterke communistische partij, die na 1945 in belangrijke mate het kader leverde voor de nieuwe Oost-Duitse communistische staat. Roemenië was op het einde van de Tweede Wereldoorlog nog steeds een voornamelijk agrarische samenleving met een qua omvang minuscule communistische partij. Er was, zoals de auteur opmerkt, verder geen land of regio in Centraal- en Oost-Europa in de jaren na de Tweede Wereldoorlog waar de bezettingsmacht van het Rode Leger zich zo gedetailleerd met het landsbestuur bemoeide als Oost-Duitsland.

In Roemenië waren ook de Sovjetautoriteiten in laatste instantie de bron van alle gezag, maar hun bemoeienis met de gang van zaken in het land ging aanzienlijk minder ver. De auteur benadrukt dat in beide gevallen de steun van het Rode Leger essentieel was voor de vestiging van een communistisch regime, dat uiteraard slechts door een gering deel van de bevolking werd gesteund. Een reden temeer dus om het nieuwe regime van een

democratische façade te voorzien. Zoals de Oost-Duitse communistische leider Walter Ulbricht het in 1945 uitdrukte: ‘Es muss demokratisch aussehen, aber wir müssen alles in der Hand haben.’

De Oost-Duitse communisten slaagden er al vrij snel na het einde van de Tweede Wereldoorlog in een politiemacht op te bouwen bestaande uit personen die geen enkele connectie hadden gehad met de NSDAP en zelfs geen lid waren geweest. Tot andere sectoren van het staatsapparaat en op sleutelfuncties elders in de maatschappij werden wel nominale nazi’s toegelaten die zich onder Hitler niet echt hadden gecompromitteerd. Hoe belangrijk de politie in Oost-Duitsland was als pilaar van de nieuwe orde, bleek indirect onder meer uit het feit dat zij krachtig werd uitgebreid juist in een tijd dat er sprake was van teruglopende misdaadcijfers. In Roemenië werden vroegere sympathisanten van het oude regime, dat het land samen met nazi-Duitsland

de oorlog tegen de Sovjet-Unie in had gestuurd, niet alleen in politieke en maatschappelijke functies toegelaten, ook bij leger en politie konden zij in sommige gevallen terecht, zij het vooral in lagere functies. Ten dele had dat volgens de auteur te maken met het gegeven dat onder het oude Roemeense regime van Conducator Ion Antonescu instellingen als leger en politie niet zo sterk gepolitiseerd waren als in nazi-Duitsland het geval was. Een dergelijk aanhouden van politiepersoneel zou in de Sovjetbezettingszone ondenkbaar zijn geweest. Daar waren de communisten bereid genoeg te nemen met laag gekwalificeerd nieuw personeel, als dat maar vrij was van nazismetten.

De gendarmerie in Roemenië, die als de belangrijkste politiemacht op het platteland fungeerde, was een casus apart, die door de auteur gedetailleerd wordt behandeld. Nadat Roemenië in de zomer van 1944 de zijde van de Geallieerden had gekozen tegen nazi-Duitsland, werd de gendarmerie vanaf eind van dat jaar in een paar maanden tijd tot minder dan een kwart van de oorspronkelijke sterkte van ruim 47.000 teruggebracht (ook het Roemeense leger werd krachtig in omvang gereduceerd, maar dat kan deels als een uitvloeisel van het einde van

NIEUWSTE TIJD

‘Het moet er democratisch uitzien, maar wij moeten alles onder controle hebben’

Liesbeth van de Grift, Securing the communist state. The reconstruction of coercive institutions in the Soviet zone of Germany and Romania, 1944-1948 (Lexington Books; Lanham 2011) 194 p., €56,95 ISBN 9780739171783

de oorlog worden beschouwd). Vervolgens werd de omvang van de gendarmerie in de periode van juli 1945 tot februari 1947 weer opgevoerd tot 31.000. Bij gebrek aan beschikbaar gekwalificeerd personeel zouden uiteindelijk bij de gendarmerie na 1947 allerlei personen dienen die weliswaar als voldoende betrouwbaar werden gezien, maar vaak tijdens het oude regime ook al in functie waren geweest. Sommigen hadden zelfs tijdens de Sovjet-Duitse oorlog aan het Oostfront gediend.

De leesbaarheid van deze degelijke studie zou geholpen zijn geweest met een simpele afkortingenlijst van de talrijke instanties die worden besproken. Opvallend is verder dat de eerste golf van arrestaties door vooral de Sovjetveiligheidsdienst Smersj ('Dood aan Spionnen'), die plaatsvond vrijwel onmiddellijk bij de intocht van het Rode Leger, goeddeels onvermeld blijft. Deze arrestaties op politieke gronden die Vadim Birstein bijvoorbeeld beschrijft in zijn recente boek *Smersh* (2012), speelden een belangrijke rol in de aanloop tot de vestiging van een nieuw regime. Tot de slachtoffers behoorden naast sleutelfiguren van de oude orde ook Russische emigranten. Voorts blijft de rol van Sovjetadviseurs op het terrein van de staatsveiligheid in *Securing the communist state* enig-

zins onderbelicht. De Russische historicus Nikita Petrov benadrukt bijvoorbeeld in zijn *Po stsenarioe Stalina* ('Volgens het scenario van Stalin'; 2011) het belang van die rol achter de schermen in 1945-1953 bij de vestiging van de nieuwe regimes in Centraal- en Oost-Europa. Het werk van Petrov is jammergenoeg alleen in het Russisch beschikbaar.

Een en ander neemt niet weg dat Liesbeth van de Grift een belangrijke studie heeft geschreven over de manier waarop de communisten in Oost-Duitsland en Roemenië zich na het einde van de Tweede Wereldoorlog meester maakten van politie en leger en deze, deels improviserend, omvormden tot steunpilaren van het nieuwe regime. Daarbij signaleert zij tal van verschillen tussen de twee landen die hier bij gebrek aan ruimte grotendeels onbesproken blijven, maar die tot dan toe in de literatuur niet of nauwelijks aan de orde kwamen. Zeker voor zover het Roemenië betreft, gaat het hier om een thema dat in de geschiedschrijving lange tijd onderbelicht is gebleven.

Ben de Jong

Universiteit van Amsterdam

Het interesseerde lange tijd niemand of het Europese integratieproces naast politieke ook maatschappelijke gevolgen had. Ondanks een relatief breed gedragen Europa-euforie na de Tweede wereldoorlog, bleef de Europese eenwording tot in de jaren tachtig van de twintigste eeuw in de publieke opinie een economisch project zonder expliciete maatschappelijke of culturele ambities. Ook de geschiedschrijving over de Europese integratie droeg bij aan deze beeldvorming. Zij bleef lang steken in een politieke geschiedenis van de internationale betrekkingen, die daarnaast in beperkte mate open stond voor economische ontwikkelingen. Voorbeelden hiervan zijn de invloedrijke boeken van de Britse historicus Alan Milward. Tegelijkertijd bleek de sociale geschiedenis in haar doorbraaktijden tussen 1960 en 1980 nauwelijks geïnteresseerd in de samenhang tussen

NIEUWSTE TIJD

De maatschappelijke gevolgen van de Europese integratie

Arnd Bauerkämper en Hartmut Kaelble ed.,
Gesellschaft in der Europäischen Integration
seit den 1950er Jahren. Migration – Konsum –
Sozialpolitik – Repräsentationen (Franz Steiner
Verlag; Stuttgart 2012) 187 p., €36,-
ISBN: 9783515100458

Europese integratie en de maatschappij.

Sinds de jaren tachtig kwam geleidelijk verandering in de betekenis van de maatschappij voor de Europese politiek. De Duitse historici Arnd Bauerkämper en Hartmut Kaelble noemen daarvoor in hun inleiding van de bundel *Gesellschaft in der europäischen Integration seit den 1950er Jahren. Migration – Konsum – Sozialpolitik – Repräsentation* drie rede-

nen. Ten eerste bleek het Europese integratieproces zich, anders dan in de eerste fase na de Tweede Wereldoorlog, enkel nog via verdragswijzigingen en uitbreidingen verder te kunnen ontwikkelen. Dit leidde, samen met een bredere mobilisering van de samenleving door de noviteit van referenda, tot een politisering van de Europese Gemeenschap en van de latere Unie.

Ten tweede leidde de in 1985 ondertekende Europese